

RELAȚIILE POLITICO-DIPLOMATICE ALE LUI GABRIEL BETHLEN CU REPUBLICA VENEȚIANĂ

de

Florina CIURE

Eminent om de stat, deopotrivă priceput politician și comandant militar destoinic, Gabriel Bethlen (1613–1629) a reușit să facă din principatul transilvănean unul dintre protagoniștii politicii internaționale din perioada Războiului de Treizeci de ani. Istoria epocii lui Gabriel Bethlen a fost marcată de lupta pe care statele naționale, în curs de formare, o duceau în Europa Apuseană împotriva Habsburgilor, și de năzuința popoarelor balcanice și din Europa Răsăriteană împotriva dominației otomane. Transilvania și Veneția, în ciuda diferențelor geografice, economice și sociale care le separau, s-au poziționat prin politica lor externă între statele care, chiar dacă în manieră și perioade diferite, s-au arătat interesate atât de lupta împotriva Porții, cât și de interesul comun al contracarării expansionismului și influenței Casei de Austria. La începutul secolului al XVII-lea Transilvania și Veneția se găseau în aceeași tabără, astfel încât raporturile bilaterale convergeau în privința politicii externe anti-habsburgice¹.

În raportul pe care bailul Almoro Nani l-a transmis autorităților centrale venețiene la 14 iunie 1620 este inclusă o scrisoare pe care diplomatul o primise de la Gabriel Bethlen la 20 aprilie. Prin această corespondență principele transilvănean confirma primirea cu o zi înainte a scrisorilor din partea Serenissimei și îi cerea bailului să afle dacă epistolele trimise de ambasadorul transilvan de la Poartă nu au fost interceptate. Gabriel Bethlen menționa că de la Veneția nu primise alte informații decât cele transmise de fratele său, Ștefan Bethlen, și de către tezaurarul Transilvaniei: „[...] Dal tal conto di Vostra Signoria non habbiamo altra novella, che del Serenissimo fratello nostro Illustrissimo Stefano Betlem seniore di Voltav, supremo et perpetuo Conte, et Consiliero nostro dei Contadi Maramari et Hunilesi et luogotenente, et nel Regno di Transilvania, et del generoso Giovanni Nicola Thesoriero del medesimo nostro regno di Transilvania [...]”, asigurând autoritățile Serenissimei de disponibilitatea sa de a le înștiința periodic asupra evenimentelor politice din spațiul

¹ László Nagy, *Le relazioni politiche tra la Transilvania e Venezia in rapporto con i Turchi e con gli Asburgo*, în *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, volum îngrijit de Vittore Branca, Leo S. Olschki Editore, Florența, 1973, p. 205.

central-estic european². Este evident că principele Transilvaniei a încercat o apropiere de Veneția încă de la accederea sa la tronul principatului, întreținând o activă corespondență cu autoritățile centrale ale Serenissimei, dar și cu reprezentanții diplomatici ai acesteia.

În proiectele antihabsburgice ale principelui un rol important îl avea realizarea unei alianțe cu Veneția. Necesitatea unei asemenea alianțe a devenit imperios necesară la începutul anului 1621 când, după înfrângerea cehilor la Muntele Alb, pentru o perioadă efortul financiar necesar luptei împotriva Habsburgilor a revenit aproape în totalitate lui Bethlen. În aceste împrejurări, principele Transilvaniei s-a adresat cu încredere Veneției pentru a obține sprijin material, în primul rând subsidii

² „Gabriel, per gratia d’Iddio Principe di Regni Ungaria, et Transilvania, et Conte di Siculi. Illustrissimo Signor Bailo et vicino nostro Illustrissimo. Abbiamo ricevute le lettere di Vostra Signoria scritte sotto li 2 Aprile, insieme con le altre allegate, hieri circa due hore dopo mezzo giorno; onde et perché ha posto poco intervallo nello scriversi, et perché ci ha comunicato alcune novità, riconosciamo l’uno et l’altro per affetto cortese. Ma le altre dell’Ambasciatore nostro, il generoso Francesco Balascio, fedele et sincero nostro diletto, che risiede all’Eccelsa Porta, le quali parimente ci significa che erano congiunte con le sue, non ci sono pervenute alle mani, la onde dubitiamo di una delle due, ovvero che per li molti affari, nel tempo dell’espeditione delle dette sue, se le siano ivi scordate, ovvero che se sono state consegnate al Giudice Coronese, che anchora si trovino appresso di lui, perciò quanto prima ci liberi l’animo dall’uno, et dall’altro di quelli due scropoli, et la preghiamo che con diligenza investigando ciò, che di quelle è successo, ne faccia subito avvisati, perciò che haveressimo gran dispiacere, che quelle fossero state intercette. Dal tal conto di Vostra Signoria non habbiamo altra novella, che del Serenissimo fratello nostro Illustrissimo Stefano Betlem, seniore di Voltav supremo et perpetuo Conte, et Consiliero nostro dei Contadi Maramari, et Hunilesi et luogotenente, et nel Regno di Transilvania, et del generoso Giovanni Nicola, Thesoriere del medesimo nostro regno di Transilvania. Ma quanto si aspetta allo stato di queste parti, sappiamo che per gratia del signore Dio, godiamo mediocre et tranquillo stato. Gia tre giorni venne qui a noi il legato di ambedue Austrie, et di più la Maestà Divina, con novelli accrescimenti di ben augurata felicità benedice il Re de Boemia l’esercito, del quale ogni giorno si sia augmentando, rinnovandosi et adornandosi, ma ha ridotto ancora gli eserciti Cesariani ad una brutta declinatione. Gli ordini usciti dell’Imperio hanno in pronto un torbidissimo esercito di 25 mila soldati ben armati, il quale si manda in soccorso di sua real Maestà; la elezione parimente della provvidenza di Dio ha cominciato a dimostrar li suoi effetti in Sassonia, elettore dell’Impero gliene potentissimo questo da prima quando si sono levati li Bohemi, voleva dimostrarsi neutrale, et negava di prestare il suo favore all’una, et all’altra parte, hora convinto dalli operationi dello spirito santo, obbedisce a lui, et li si dimostra congiuntissimo a noi, et a’ Confederati, come che esso pubblicamente professa. All’incontro il Duca di Baviera, congiunto di parentado con Cesare, haveva radunato un esercito non prezzabile, volendo favorir le parti del suo parente, ma le sue squadre sono state rotte, et dissipate dalli soldati delli ordini dell’Imperio, si che hanno perso la facoltà et il modo di poter nuocer più a’ nostri, et così lodato Iddio, anco nelle viscere del Sacro Imperio la Conditione delli Evangelici gode una desiderata tranquillità. Et questo è quello che per il corso del presente tempo non habbiamo voluto velar a Vostra Signoria et quando occorrerà altro degno da sapersi La faremo partecipe, et li promettiamo, che Ella corrisponderà con pari prontezza nel comunicarsi gli avvisi et specialmente se ne saranno mandate le lettere della Flotta Ottomana, si confideranno che vi saranno expedite senza alcuna dimora, che noi saremo sempre pronti per ricompensare il favore. Nel rimanente desideriamo che Vostra Signoria si conservi sana et felice. Dati in Cassovia, li 20 di Aprile 1620. Di Vostra Signoria Illustrissima, vicino et amorevole fratello, Gabriel. Desideriamo che quando Ella ci espedirà il suo Am basciatore, che non differisca di mandare quel poco di rimanente di debito, che resta, conformemente l’obligatione sua. [Notă tergală]: Dalla Porta, 14 Giugno 1620. Almorò Nani bailo“ (Archivio di Stato di Venezia [în continuare: ASV], *Capi del Consiglio dei X. Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1600–1714*, b. [busta=pachetul] 7, doc. nenumerotat).

pentru a recruta și înarma noi trupe³. La 22 martie 1621 principele Transilvaniei expedia o scrisoare la Constantinopol, informând Poarta despre faptul că spera să primească ajutorul financiar al Veneției pentru continuarea campaniei antihabsburgice⁴. Serenissima era interesată în slăbirea blocului habsburgic, de aceea era potențială susținătoare a statelor aflate în conflict cu imperialii. Oligarhia Republicii venețiene era, de altfel, obișnuită cu asemenea solicitări. Frederic de Palatinat, regele Boemiei, a cerut și el sprijinul Veneției, în epistola sa amintindu-l pe Gabriel Bethlen ca persoană de bază în alianța antihabsburgică. În scrisoarea de răspuns, Signoria îl saluta pe principele Transilvaniei care, din 1620, odată cu ocuparea Stiriei, încercase să stabilească raporturi mai strânse cu Veneția⁵.

La 3 iulie 1621, trei reprezentanți ai lui Gabriel Bethlen⁶ au ajuns la Spalato (Split), în tranzit spre Veneția. În timpul audienței acordate de către doge, cei trei ambasadori – Gáspár Szunyogh, Elias Vajnai și vicentinul Lorenzo Agazza – au expus propunerile de alianță din partea lui Bethlen care, ca și rege ales al Ungariei, Dalmației, Croației și Slavoniei, principe al Transilvaniei și conte al secuilor, își exprima dorința de a instaura un raport strâns de prietenie și alianță cu Veneția, afirmând că inamicii acesteia erau și ai săi, și declarându-se gata „să trăiască și să moară cu Serenissima Republică”⁷.

Gabriel Bethlen se oferea, în cazul în care Serenissima ar fi fost implicată într-un conflict cu o terță parte, să trimită în ajutor, desigur la cererea autorităților venețiene, trupe de cavalerie ușoară sau grea și de infanterie; în proiectata alianță principele Transilvaniei se angaja să coopereze și Moldova, Țara Românească, Boemia, Moravia și Silezia. Gabriel Bethlen propunea și dezvoltarea raporturilor comerciale bilaterale, oferindu-se să exporte la Veneția bovine, ovine, cupru, ceară, mercur și alte mărfuri specifice economiei principatului. Bethlen invita autoritățile centrale venețiene să trimită reprezentanți diplomatici în Transilvania pentru a încheia acordul bilateral propus⁸.

³ L. Nagy, *op. cit.*, p. 209.

⁴ *Ibidem*, p. 210, nota 20; vezi și Sándor Szilágyi, *Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei*, Budapesta, 1879; Lipót Óváry, *Bethlen Gábor politikai összeköttetései*, în *Akadémiai értesítő*, 1888, *passim*.

⁵ L. Nagy, *op. cit.*, p. 211–212.

⁶ Referitor la domnia lui Gabriel Bethlen vezi: L. Óváry, *Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez*, Budapesta, 1886; Antal Gindely, Ignác Acsády, *Bethlen Gábor és udvara*, Budapesta, 1890, *passim*; Gyula Szegfű, *Bethlen Gábor*, Budapesta, 1929, *passim*; Fábíán Ernő, *Bethlen Gábor politikájának realizmusa*, în *Korunk*, nr. 6, 1980, p. 255–264; Andrei Kiss, *O epocă din istoria Transilvaniei – domnia lui Gabriel Bethlen*, în *Magazin istoric*, XIV, nr. 12, 1980, p. 29–32; Petru Bunta, *Gabriel Bethlen (1613–1629)*, București, 1981, *passim*; Deac, Augustin, Bercan, Gheorghe, *Dezvoltarea luptei pentru unirea celor trei țări românești în secolul al XVII-lea. Domnia lui Gabriel Bethlen în Transilvania*, în *Anale de istorie*, XXVII, nr. 1, 1981, p. 84–98; Lajos Demény, *Bethlen Gábor és kora*, București, 1982, *passim*.

⁷ Magda Jászay, *Venezia e Ungheria la storia travagliata di una vicinanza*, Martignaco, 2004, p. 291.

⁸ *Ibidem*.

Principele Transilvaniei participase la prima fază a Războiului de Treizeci de ani, însă după înfrângerea protestanților la Muntele Alb, la 8 noiembrie 1620, a încercat să își caute alți aliați, astfel și-a îndreptat atenția și către Veneția. Niccolò Contarini, autor al *Istorie veneziane*, s-a numărat printre senatorii care își doreau realizarea unui acord între Serenissima și Gabriel Bethlen, în contextul în care și Veneția și Transilvania erau deopotrivă interesate de contracararea tendințelor expansioniste ale Porții și ale Habsburgilor. Relațiile veneto-transilvane au fost favorizate de autonomia acordată de Poartă principatului, care putea conta pe ajutorul otomanilor împotriva imperialilor⁹.

În primăvara și în toamna anului 1621, Gabriel Bethlen a solicitat ajutor venețian, trimițându-și în două rânduri ambasadorii în orașul lagunar. Pentru a-și asigura succesul, Bethlen a desemnat reprezentanți diplomatici italieni care, printr-o retorică excesivă, au susținut că Veneția ar fi obținut unele avantaje dacă i-ar fi acordat ajutor lui Bethlen. Problema Valtellinei era binecunoscută, interesele venețiene fiind amenințate de avansul spaniolilor din ducatul de Milano care urmăreau să stabilească o legătură terestră directă cu habsburgii austrieci. Propunerile de colaborare prezentate Veneției în numele lui Gabriel Bethlen speculau această problematică de interes major pentru Serenissima. Principele Transilvaniei ceruse ca Veneția să achite cheltuielile necesare pentru constituirea unei armate cu ajutorul căreia el ar fi fost în măsură să salveze Valtellina, fie prin presiunea asupra trupelor imperiale, fie printr-o campanie militară prin Stiria și Carintia care să ducă la joncțiunea cu trupele Serenissimei și la eliberarea Valtellinei de sub controlul Habsburgilor¹⁰.

Veneția, nedorind să intre într-o confruntare deschisă cu imperialii după recent încheiatul conflict datorat uscocilor¹¹, a evitat să își asume orice angajament în răspunsul dat ambasadorilor principelui Transilvaniei, însă a lăsat deschisă calea pentru un viitor acord bilateral. Autoritățile centrale ale Serenissimei îl asigurau pe Gabriel Bethlen că urmăreau cu simpatie evenimentele din Transilvania și apreciau cordialitatea raporturilor politico-diplomatice veneto-transilvane, considerând că în acel moment accentuarea relațiilor bilaterale ar fi dăunat ambelor părți. Propunerea referitoare la dezvoltarea schimburilor comerciale a fost însă imediat acceptată de către Colegiu, care a propus Transilvaniei acordarea unui statut similar celui rezervat statelor prietene¹². Dogele a ordonat bailului de la Constantinopol să perpetueze

⁹ Daniela Frigo, *La Transilvania nella cultura politica veneziana (sec. XVI-XVII)*, în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, nr. 6–7/2004–2005, p. 140.

¹⁰ L. Nagy, *op. cit.*, p. 212.

¹¹ Populații de origine slavă refugiate din calea otomanilor pe coastele dalmate, teritorii controlate de Habsburgi (Vezi Kálmán Benda, *Les uscoques entre Venise, la Porte ottomane et la Hongrie*, în *Venezia e Ungheria nel contesto del barocco europeo*, volum îngrijit de Vittore Branca, Florența, 1979, p. 399–408).

¹² L. Óváry, *Diplomatarium relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica. Oklevéltár Bethlen Gabor diplomáciai összeköttetései történetéhez, A Velenczei Állami Levéltárban Mircze János*, Budapesta, 1886 (în continuare: L. Óváry, *Diplomatarium...*), p. 32; M. Jászay, *op. cit.*, p. 296.

raporturile confidențiale cu reprezentanții lui Gabriel Bethlen la Poartă, fără a interveni însă în afacerile politice gestionate de aceștia.

După numai câteva luni, principele Transilvaniei l-a trimis în orașul lagunar pe italianul Alessandro Lucio spre a prezenta Senatului venețian o nouă propunere de alianță politico-militară. Inițiativa lui Gabriel Bethlen profita de faptul că în Italia apăruse un focar de război, după cum îl informaseră chiar venețienii în anul precedent, când îi solicitaseră să intervină¹³. Valtellina, care aparținea cantonului elvețian al Grizonilor, era o cale de comunicare importantă între Tirolul austriac și Lombardia spaniolă, o rută care făcea legătura între teritoriile venețiene și Europa Apuseană. Războiul religios izbucnit în anul 1620 oferise puterilor aflate în competiția pentru supremație europeană posibilitatea de a interveni: Spania, sprijinită de Austria, a încercat să anexeze Valtellina, dar Veneția a răspuns cu promptitudine. Gabriel Bethlen a încercat să profite de acest moment psihologic pentru a câștiga de partea sa Republica marciană.

În preambulul memoriului pe care solul său îl prezenta Senatului, Bethlen făcea referire la faptul că în timpul războiului cu uscocii Veneția îi solicitase 3.000 de soldați de cavalerie¹⁴ pe care să-i utilizeze în operațiunile militare din Friuli, dar nu a putut satisface cererea Signoriei din cauza tratatului de pace încheiat cu imperialii. Ivindu-se însă din nou prilejul de a se angaja în luptă împotriva Habsburgilor, principele Transilvaniei oferea Veneției 3.000 de soldați de cavalerie, propunând un atac comun care ar fi determinat Spania să intervină în ajutorul aliatului său austriac și astfel să își retragă trupele desfășurate în Valtellina. În același timp, principele dădea de înțeles Signoriei că aceasta ar fi avut cel mai mult de câștigat ca urmare a încheierii alianței veneto-transilvane, deoarece el dispunea și singur de forțele necesare spre a-i înfrunța pe imperiali. Între propunerile prezentate de către solii lui Gabriel Bethlen figurau și chestiuni de ordin economic, însă, încă de la precedentă solie, trimișii principelui ajunseseră la un acord cu venețianul Marcantonio Velutello, responsabil cu administrarea regimului carantinei la Spalato, cu privire la stabilirea unui reprezentant comercial al Transilvaniei în orașul-port din Dalmația¹⁵. Reprezentanții principelui au prezentat autorităților venețiene o ofertă concretă care viza exporturi de mărfuri care însumau anual 70.000–80.000 livre de mercur, o cantitate similară de ceară, cupru conform solicitărilor, 3.000–4.000 bovine, 25.000–30.000 piei de bovine și alte mărfuri, preconizând ca transportul acestora să se realizeze tranzitând teritoriile aflate sub dominație otomană până într-un port

¹³ Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia*, II edizione, tomo VII, Venezia, 1914, p. 258–259.

¹⁴ Din documentele venețiene din anii 1624–1629 rezultă că venețienii solicitau de la 2.000 până la 3.000 de oșteni din Transilvania, pentru că „sono buoni e valorosi soldati” sau „buonissima genti di guerra” (Lizica Popoiu, *Oșteni români în armate străine, în Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, nr. 6, 1973, p. 120).

¹⁵ Vezi F. Ciure, *Din relațiile economice ale Veneției cu Transilvania în timpul lui Gabriel Bethlen (1613–1629)*, în *Analele Universității din Oradea, Istorie-Arheologie*, tom. XIII, 2003, p. 11–25.

din Dalmația. Această ofertă a fost considerată de către Senat foarte avantajoasă pentru ambele părți, ca urmare s-a promis negustorilor ardeleni un regim preferențial, exprimându-se speranța că de un tratament analog aveau să beneficieze și negustorii venețieni implicați în tranzacții comerciale în Transilvania. Senatul a evitat implicarea militară și a considerat oportun să aștepte finalul negocierilor franco-spaniole referitoare la cheștiunea Valtellinei, continuând între timp să cultive amicitia cu principele Transilvaniei în așteptarea evoluției evenimentelor¹⁶.

La finalul misiunii sale, Alessandro Lucio a constatat, deziluzionat, că a primit un răspuns negativ, dar a încercat din nou să convingă autoritățile venețiene de utilitatea propunerilor principelui Transilvaniei. Lucio a explicat Senatului că zvonurile referitoare la faptul că Gabriel Bethlen era fidel otomanilor și nu întreprindea nimic fără acordul și sprijinul Porții, insinuări puse pe seama propagandei denigratorii a imperialilor, aveau scopul de a-i îndepărta pe suveranii creștini, însă în realitate el era în bune raporturi cu mulți dintre aceștia, ca de altfel și Veneția. Alessandro Lucio a identificat cu exactitate și rațiunile care se aflau în spatele rezervelor manifestate de guvernul venețian: având în vedere că Serenissima era ținta unor atacuri continue din cauza raporturilor sale cordiale cu Poarta, autoritățile centrale ale Republicii nu doreau să alimenteze propaganda habsburgică și să-și compromită credibilitatea în fața curților europene aliindu-se cu un principe al Transilvaniei vasal al sultanului¹⁷.

Senatul a profitat de apropiata călătorie a lui Velutello în Transilvania pentru a-l însărcina să obțină informații detaliate asupra situației din principat și să afle dacă exista posibilitatea recrutării de mercenari pentru armata terestră a Veneției, să identifice pe cine se putea conta, în ce condiții și pe ce rută ar fi putut ajunge oștenii pe teritoriul venețian. Prin intermediul lui Lucio, Gabriel Bethlen a înștiințat autoritățile venețiene despre disponibilitatea a trei experimențați condotieri mercenari: contele Della Torre, marchizul de Jägerndorf – Heinrich Thurn – și baronul de Hoffkirchen, care se aflaseră în slujba lui Frederic de Palatinat și rămăseseră fără angajament după înfrângerea taberei protestante la Muntele Alb.

Prin mijlocirea lui Velutello, Senatul venețian voia să afle date precise referitoare la calitatea trupelor aflate sub comanda acestor condotieri și, după mai multă vreme, l-a angajat pe Heinrich Thurn. Lui Marcantonio Velutello i s-a dat mandat să negocieze și importul de cereale din Transilvania, în condițiile în care transportul pe mare al grânelor achiziționate din regiunile mediteraneene se realiza cu mari dificultăți. Velutello a prezentat o listă detaliată a mărfurilor care urmau să fie importate din Transilvania: bovine, piei, cupru, mercur și ceară în valoare de 253.450 de ducați; mărfurile aveau să fie importate chiar de către Velutello, în asociere cu un negustor olandez, Daniel Nys, rezident la Veneția. Însă, în ciuda planurilor promițătoare, Marcantonio Velutello a renunțat în cele din urmă la călătorie din

¹⁶ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 52–53, p. 61–62; vezi și M. Jászay, *op. cit.*, p. 297.

¹⁷ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 74; M. Jászay, *op. cit.*, p. 298.

cauza riscurilor, prezentând în scris principelui Gabriel Bethlen oferta de a prelua și comercializa anual la Veneția, în schimbul unui comision, circa 3.000–4.000 de bovine importate din Transilvania, și angajându-se să furnizeze în schimb țesături fine, din bumbac și mătase¹⁸. Velutello reprezenta oficial la Spalato interesele negustorilor proveniți din Transilvania. În vara anului 1622 aceștia au adus în orașul-port venețian mercur, iar Velutello, din însărcinarea Senatului, i-a însoțit pe negustorii ardeleni până la Veneția pentru a le înlesni desfacerea mărfii. Unul dintre aceștia, Ștefan Hatvani, a achiziționat mărfuri destinate principelui: dulciuri, mirodenii, o lădiță cu medicamente, una cu pahare de sticlă de Murano, piei aurite, ornamente aurite, țesături, atlas și mătase, pentru care a beneficiat de scutiri de taxe vamale, cum de altfel s-a procedat și pentru mărfurile achiziționate în același scop un an mai târziu.

La 16 mai 1623 erau trimise autorităților centrale ale Republicii, de către reprezentantul venețian de la Spalato, scrisorile lui Velutello și alte *avvisi*. Printre acestea se afla o informare a unui „confident” datată 23 aprilie același an, care anunța că „Principele Gabor, pe lângă propria armată cu care se află la Oradea, îl așteaptă în scurt timp pe *Contele della Torre* cu un mare număr de tătari obținuți la Constantinopol de la sultan, unde plecase cu acest scop”¹⁹. Același reprezentant menționează faptul că Velutello trecuse prin Spalato la data de 20 martie în drumul său spre Transilvania unde fusese trimis „cu scrisori de la Regele Palatin și altele ale mele trimise la Principele Gabor”, ca urmare a deciziei Senatului din luna februarie 1623. La întoarcerea din Transilvania, Velutello i-a relatat reprezentantului venețian la Spalato detaliile călătoriei până la Oradea, unde se afla principele, căruia la 14 aprilie i-a înmănat scrisorile și unde a zăbovit șaisprezece zile deoarece: „Principele era foarte ocupat în negocierile cu ambasadorii pașei de Timișoara și în expedierea altora ai săi la numitul pașă”²⁰. Acest document demonstrează folosirea lui Velutello nu numai ca agent comercial, dar și ca mesager diplomatic în raporturile dintre Serenissima și Gabriel Bethlen.

Cu ocazia călătoriei întreprinse în anul 1623 la Veneția, negustorul Ștefan Hatvani a primit o misiune diplomatică din partea principelui Gabriel Bethlen. Acesta din urmă, după încheierea păcii de la Nikolsburg în 1622, sub pretextul nerespectării de către Habsburgi a condițiilor păcii, pregătea o nouă campanie împotriva imperialilor împreună cu electorul de Palatinat. Veneția era preocupată de situația Valtellinei unde, din cauza ocupației armatei guvernatorului spaniol al Milanului și a arhiducelui Leopold al Austriei, se reluasera confruntările: Veneția a mobilizat o armată terestră și s-a alăturat Franței și ducelui de Savoia într-o ligă, lărgită în toamna lui 1624 prin adeziunea Angliei, Olandei, Danemarcei și a principilor protestanți germani, menită să respingă expansiunea hispano-austriacă în teritoriul italian.

¹⁸ L. Óváry, *Diplomatarium*..., p. 82, p. 84–87, p. 92–93; M. Jászay, *op. cit.*, p. 298.

¹⁹ L. Óváry, *Diplomatarium*..., p. 115.

²⁰ *Ibidem*.

În toamna anului 1623, Bethlen a informat Signoria de inițierea campaniei împotriva imperialilor, menționând că astfel se crease o situație strategică favorabilă pentru acțiunile militare venețiene. Principele Transilvaniei a propus Veneției un acord bilateral, angajându-se să nu încheie pacea cu Habsburgii până când Serenissima nu ar fi recucerit toate teritoriile din regiunea frontalieră; în cazul în care Signoria era angajată împreună cu aliații săi în lupta pentru restabilirea libertății Valtellinei, el ar fi continuat războiul antihabsburgic până când s-ar fi ajuns la realizarea obiectivelor propuse²¹.

Gabriel Bethlen a încercat, prin intermediul fostului comandant aflat în slujba sa, contele Thun, să atragă guvernul venețian în planurile sale de alianță, conturate în cadrul noii faze a participării Transilvaniei la Războiul de Treizeci de ani, alături de regele Suediei, principele elector de Brandenburg și de Frederic, principele elector al Palatinatului, care se bucura de sprijinul socrului său, regele Angliei. În același timp, la Constantinopol, ambasadorul transilvănean l-a implicat și pe bailul venețian în tratativele cu reprezentanții diplomatici francezi și olandezi. Veneția a apreciat atitudinea deschisă adoptată de către Gabriel Bethlen, trimițându-i bailului de la Constantinopol instrucțiuni pentru a-l impulsiona pe principele transilvănean, prin intermediul reprezentantului său de la Poartă, să continue războiul împotriva imperialilor și să intervină împreună cu acesta pe lângă demnitarii otomani ca să-i determine să nu reînnoiască pacea cu Casa de Austria, aflată în vigoare din 1606, și să ofere sprijin militar Transilvaniei. Toate aceste tratative se desfășurau în culise, Serenissima ezitând să încheie o alianță cu principele Transilvaniei. În acest sens, autoritățile centrale venețiene i-au cerut bailului să nu intervină în tratativele în curs pentru încheierea alianței veneto-transilvane, deoarece se aștepta decizia curții franceze, cea care avusese inițiativa formării coaliției antihabsburgice.

Reprezentanții diplomatici ai lui Gabriel Bethlen au revenit de la Veneția doar cu mesaje protocolare de prietenie și cu daruri de preț – țesături de brocart, mătase, catifea, obiecte de aur și argint, pene de struț, articole de sticlărie, delicatețe, vin licoros, dulciuri, fructe confiate – oferite cu ocazia căsătoriei principelui cu sora mai mică a electorului de Brandenburg. La celebrarea uniunii matrimoniale, Gabriel Bethlen i-a invitat și pe reprezentanții Serenissimei, însă aceștia, adresându-i urările obișnuite în astfel de ocazii, au motivat imposibilitatea de a fi prezenți datorită dificultăților de călătorie și a treburilor interne stringente. În realitate, venețienii urmăreau cu tot mai multă neîncredere relațiile principelui transilvănean cu imperialii, care oscilau între ruptură și reconciliere. Tratatul de pace de la Nikolsburg a fost urmat de campania militară din 1623, apoi de un armistițiu și un nou tratat de pace, încheiat la Viena în 1624, apoi un alt moment de tensiune în care la curtea de la Alba Iulia s-a proiectat o nouă campanie militară²².

²¹ L. Óváry, *Diplomatarium*..., p. 129–132; M. Jászay, *op. cit.*, p. 299–300.

²² *Ibidem*, p. 301.

La începutul anului 1625 ambasadorii venețian, francez și englez s-au adresat împreună lui Gabriel Bethlen invitându-l să adere cât mai curând la noua coaliție antihabsburgică²³. În ciuda conflictului pentru controlul Valtellinei, Veneția nu a întrerupt cu totul relațiile diplomatice cu Viena și, prin intermediul secretarului său, Patavino, autoritățile centrale ale Serenissimei erau informate cu promptitudine asupra tratatelor lui Bethlen cu guvernul imperial, despre propunerile sale conciliante, între care nu lipsea ideea unui război antiotoman. Prin intermediul bailului său de la Constantinopol, Veneția era la curent cu negocierile ambasadorilor ardeleni din capitala otomană, de unde Gabriel Bethlen spera să obțină sprijin militar.

Politica externă activă a lui Gabriel Bethlen a avut urmări asupra reprezentantului diplomatic venețian de la curtea imperială, care raporta că existau suspiciuni privind faptul că la originea atitudinii ostile a principelui Transilvaniei se aflau și interesele Veneției, câștigând teren ideea că Signoria îi finanța pe inamicii împăratului. Unul dintre miniștrii imperiali considera că Serenissima nu numai că sprijinise la Poartă cauza susținerii principelui, ci ar fi trimis un reprezentant pe nume Balbi pentru a trata cu otomanii alocarea în acest scop a unui ajutor financiar de 30.000 de țechini de aur. Patavino credea că Bethlen contribuise la răspândirea unor asemenea zvonuri nefondate, întrucât la negocierile de pace de la Viena din 1624 reprezentantul său declarase împăratului că guvernul venețian ar fi oferit Transilvaniei finanțare pentru un număr nelimitat de mercenari cu scopul de a preîntâmpina încheierea unui acord de pace. Diplomatul venețian s-a grăbit să dezmință această afirmație, declarând că transilvănenii urmăreau să demonstreze cât de sincer își doreau pacea, chiar dacă li se oferiseră oportunități favorabile pentru continuarea războiului²⁴.

Același Gabriel Bethlen, într-o scrisoare trimisă contelui Thun, aflat acum în serviciul Veneției, deplângea faptul că, în ciuda eforturilor sale, nu obținuse nici un ajutor concret din partea Republicii marciene²⁵. Contele Thun remitea autorităților venețiene din Brescia, la 29 decembrie 1625, scrisorile primite de la căpitanul său, trimis la Gabriel Bethlen: „Da quel mio Capitano, ch'io mandai a posta, come sa benissimo Vostra Serenità, dal Serenissimo Signor Principe Gabor ho ricevuto l'alligate lettere, le quali mando subito insieme, con la loro dichiarazione, con tutto ch'io sappia, che Vostra Serenità ne tenga con seco la littera”²⁶. Scrisorile semnate

²³ L. Nagy, *op. cit.*, p. 213.

²⁴ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 343–345; M. Jászay, *op. cit.*, p. 301.

²⁵ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 16–18; M. Jászay, *op. cit.*, p. 302.

²⁶ „Da quel mio Capitano, ch'io mandai a posta, come sa benissimo Vostra Serenità, dal Serenissimo Signor Principe Gabor ho ricevuto l'alligate lettere, le quali mando subito insieme, con la loro dichiarazione, con tutto ch'io sappia, che Vostra Serenità ne tenga con seco la littera, tuttavia acciò ch' Ella, et tutto il Serenissimo Senato, possa tanto più presto vedere il contenuto di quelle lettere, ho voluto usare questa diligenza ancora, supplicando Vostra Serenità a voler fermamente credere di bene in meglio, che la Serenissima Repubblica non ha soggetto alcuno, che mi passi nel desiderio del pubblico servitio, come autenticarò con l'occasioni, non curando la mia vita, se non tanto, quanto possa spendersi in utile, et grandezza di Vostra Serenità, alla quale vivendo obbligatissimo, m'inclino humilimente come faccio a tutti cotesti altri sapientissimi Padri, et miei Signori. Da Brescia, a 29 di Dicembre 1625. Di Vostra Serenità, Henrii Mattias Conte de la Torre“ (ASV, *Capi da guerra*, b. 9, doc. nenumerotat).

de Paul Strasburg conțin o expunere detaliată a situației Transilvaniei și a forțelor militare aflate sub comanda lui Gabriel Bethlen²⁷.

După lungi tratative inițiate la Constantinopol, prin acordul de la Haga, semnat la sfârșitul anului 1626, Gabriel Bethlen intra într-o nouă coaliție antihabsburgică alături de Anglia, Olanda și Danemarca, la care au aderat și unii dintre principii germani, constituind o vastă alianță care reprezenta o importantă contrapondere la dominația austro-spaniolă. După înlăturarea hegemoniei habsburgice, fiecare dintre aliați urma să anexeze teritoriile cucerite în detrimentul Casei de Austria, în vreme ce Venetia ar fi pus capăt dominației spaniole în Peninsula Italică. Gabriel Bethlen urmărea să obțină subsidii de la statele membre ale coaliției pentru inițierea operațiunilor militare, iar pentru amplificarea forței ofensivei sale i-a solicitat generalului Ernst Mansfeld să i se alăture cu o armată auxiliară de 10.000 de persoane. Puterile occidentale îl încurajaseră pe Gabriel Bethlen să nu respecte acordul de pace încheiat cu imperialii și să înceapă conflictul, aceeași atitudine adoptând-o și bailul venețian de la Constantinopol. Însă, în august 1626, când și-a pus în marș oastea, principele Transilvaniei a așteptat în zadar colaborarea aliaților săi. El a încercat chiar să determine Venetia să i se alăture, folosindu-se de medierea lui Thun, după cum rezultă din corespondența adresată dogelui²⁸ și condotierului²⁹, însă fără șanse de reușită.

Confruntarea cu trupele imperiale, înainte de joncțiunea oștii lui Gabriel Bethlen cu forțele aflate sub comanda lui Mansfeld, nu a avut rezultatul scontat, astfel că la finele anului 1626 cele două părți beligerante au încheiat un tratat de pace. Gabriel Bethlen l-a trimis la Venetia pe Mansfeld, în scrisoarea adresată dogelui exprimându-și deziluzia față de atitudinea aliaților, care l-au împins spre conflict, însă l-au lipsit de ajutorul promis³⁰. Dar Mansfeld și-a pierdut viața în timpul călătoriei, iar Senatul s-a grăbit în cursul audienței acordate lui Thun să decline orice responsabilitate, cum a procedat și bailul venețian în fața reproșurilor ambasadiorilor lui Gabriel Bethlen, susținând că Venetia nu aderase la acordul de la Haga și nu își asumase vreo răspundere față de principele transilvan. Senatul venețian, în scrisoarea trimisă secretarului său de la Viena, a dezmințit afirmația lui Gabriel Bethlen conform căreia el fusese constrâns să încheie pace deoarece nu primise ajutorul promis de Venetia. Senatul a precizat că Venetia nu a făcut o asemenea promisiune lui Gabriel Bethlen și că împăratul trebuia să fie informat că era vorba de obișnuitele intrigi ale lui „Gabor“, care voia astfel să obțină avantaje la negocierile de pace³¹. Bethlen a continuat însă expedierea de epistole la Venetia, în încercarea de a-l convinge pe

²⁷ *Ibidem*, doc. nenumărat.

²⁸ ASV, *Collegio. Lettere principi*, b. 58, f. 37.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 16–18; M. Jászay, *op. cit.*, p. 302.

³¹ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 162, p. 231, p. 233, p. 689; M. Jászay, *op. cit.*, p. 303.

doge să îl susțină, din Alba Iulia, la 19 august 1627³² sau la 27 iunie același an, prilej de a face referire la vizita lui Petru Bethlen în orașul Iagunar³³.

Victoria decisivă a generalului imperial Wallenstein asupra regelui danez, membru al coaliției protestante, a modificat raporturile de forțe și Viena amenința să-și fructifice supremația. Gabriel Bethlen a încercat să îndepărteze amenințarea imperialilor prin proiectarea unui război antiotoman la care să participe Spania, Austria și alte state interesate precum Veneția și Polonia. Acest proiect devenea cunoscut bailului venețian, Sebastiano Venier, prin intermediul transilvănenilor rezidenți la Constantinopol, care îl asigurau că principele a trimis deja negociatori la Viena, iar nepotul său, Petru Bethlen, trebuia să ajungă în Spania și Italia ca să propună și acolo participarea la alianța antiotomană. Venier considera că Gabriel Bethlen, cu sprijinul modest al statelor creștine, ar fi putut acționa cu succes împotriva otomanilor, care erau slăbiți din cauza dezordinilor interne, nu dețineau suficiente resurse financiare și nici guvernanți pricepuți, sugerând în concluzie că Veneția ar trebui să se pregătească pentru adoptarea unor decizii importante³⁴. Gabriel Bethlen dorea să intre în legătură cu regele Spaniei, Filip al IV-lea (1621–1665), prin intermediul unui curtean spaniol, Diego de Estrada. Imaginația sa neîngrădită împărțea între potențialii săi aliați teritoriile cucerite grație victoriei repurtate împotriva Porții, rezervând pentru el partea din Ungaria aflată sub ocupație otomană și acordând Veneției, în schimbul ajutorului dat de flota sa de război, teritoriile sale pierdute în Dalmația și Croația. Acest proiect antiotoman, pe cât de ambițios pe atât de utopic, avea bineînțeles șanse minime de a fi pus în practică datorită intereselor divergente care îi animau pe potențialii aliați creștini. Estrada a consemnat și sosirea unui mesager venețian care ar fi trebuit să trateze cu principele Transilvaniei detaliile alianței³⁵. La 18 iunie 1628, aflat la Iernut, Bethlen trimitea un nou mesaj dogelui, expunând intențiile în privința politicii externe pe care o promova³⁶. Moartea principelui Gabriel Bethlen, în anul 1629, a pus capăt planurilor pe care acesta le urmărea.

Având în vedere nivelul tehnic al acelei epoci, distanța geografică mare împiedica realizarea unei mai strânse colaborări veneto-transilvane. La aceasta se adăugă interesele politice divergente, care eclipsau adesea cauza comună a creștinătății – participarea la coalițiile antiotomane³⁷. Oricum, și în această formă discontinuă, aceste raporturi bilaterale politico-diplomatice, chiar dacă nu au avut finalitatea scontată, au contribuit la încheierea unor acorduri economice fructuoase pentru ambele state.

³² ASV, *Collegio. Lettere principi*, b. 58, f. 59.

³³ *Ibidem*, f. 60.

³⁴ L. Óváry, *Diplomatarium...*, p. 727–731; M. Jászay, *op. cit.*, p. 303–304.

³⁵ *Bethlen Gábor emlékezete*, volum îngrijit de László Makkai, Budapesta, 1980, p. 527–529, apud M. Jászay, *op. cit.*, p. 304.

³⁶ ASV, *Collegio. Lettere principi*, b. 58, f. 77.

³⁷ L. Nagy, *op. cit.*, p. 214.

I RAPPORTI POLITICO-DIPLOMATICI DI GABRIELE BETHLEN CON LA REPUBBLICA VENEZIANA

– *Riassunto* –

Il principe della Transilvania, Gabriele Bethlen (1613–1629), coinvolto nella Guerra dei Trent'anni contro gli Asburgo, ha cercato di rendere più intensi i rapporti politici con la Repubblica di Venezia. I suoi rappresentanti visitarono periodicamente la città lagunare per concludere un'alleanza con la Serenissima. Benchè i veneziani siano stati interessati nella sconfitta degli imperiali che minacciavano i loro territori, questi evitano di aderire direttamente ad una lega, come anche di offrire i sussidi finanziari richiesti dallo stesso principe. I documenti inediti presentati, conservati nell'Archivio di Stato di Venezia, dimostrano un'attiva corrispondenza tra il principe transilvano e le autorità veneziane, sia diretta che intermediata da alcuni dei suoi collaboratori entrati nel servizio di Venezia. Nonostante i rapporti politici non ebbero il fine scontato, cioè la conclusione di un accordo politico contro gli Asburgo, questi contribuirono allo sviluppo dei rapporti economici a beneficio di entrambi gli stati.